

**รัฐองค์รวม (Integral State) กับการศึกษาเชิงวิพากษ์ของการจัดการทรัพยากร
ป่าไม้และที่ดิน หลังพฤษภาคม 2557¹**

**Integral State: Critical Study on Land and Forest Management in
the Post-May 2014**

โอฬาร อ่องพะ^A และ วชรพล พุทธรักษา^B

^Aนักศึกษานิพนธ์เอก (รัฐศาสตร์) คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร 99 หมู่ที่ 9 ตำบลท่าโพธิ์
อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก 65000

^Bคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร 99 หมู่ที่ 9 ตำบลท่าโพธิ์ อำเภอเมืองพิษณุโลก
จังหวัดพิษณุโลก 65000

Olan Ongla^A and Watcharabon Buddharaksa^B

^A PhD Candidate (Political Science) Faculty of Social Sciences, Naresuan University, 99 Moo 9,
Tambon Tha Pho, Muang Phitsanulok, Thailand 65000

^BFaculty of Social Sciences, Naresuan University, 99 Moo 9, Tambon Tha Pho,
Muang Phitsanulok, Thailand 65000

Corresponding author E-mail : olanongla@gmail.com

Received: May 28, 2019; Revised: September 23, 2019; Accepted: September 29, 2019

บทคัดย่อ

นโยบายการจัดการทรัพยากรป่าไม้และที่ดินในสังคมไทยที่ผ่านมามีการประกอบสร้างขึ้นอย่าง
มีหลักคิดรวมถึงมีเหตุผลที่เชื่อมโยงกับการกำกับจากชนชั้นผู้ปกครองมาอย่างยาวนาน การที่
ผู้ปกครองจะทำการควบคุมบังคับโดยอาศัยการใช้กำลังและกฎหมายเพียงอย่างเดียวอาจไม่
เพียงพอต่อการดำรงรักษาอำนาจให้ยาวนาน ดังนั้นผู้ปกครองจำเป็นต้องผลิตสร้างความรับรู้ของ
ผู้คนในสังคมให้เกิดความยินยอมพร้อมใจผ่านกลไกสถาบันทางสังคมต่าง ๆ ภายหลังการทำ

¹ บทความชิ้นนี้เป็นส่วนหนึ่งในงานวิทยานิพนธ์ เรื่องรัฐไทยกับการเมืองของการจัดการทรัพยากรป่าไม้และที่ดิน
กรณีแม่แจ่มโมเดล : ความคิด การเคลื่อนไหว และนโยบาย

รัฐประหารใน พ.ศ. 2557 ได้เกิดความเปลี่ยนแปลงเชิงอำนาจของการจัดการทรัพยากรป่าไม้และที่ดินอย่างน้อย 2 ประการ คือ 1) การรวมศูนย์อำนาจใหม่ผ่านการปรับกลไกในการควบคุมทรัพยากรไปสู่อำนาจของกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร (กอ.รมน.) และ 2) การสร้างภาพของความเป็น “ผู้ปกป้องทรัพยากร” เพื่อสร้างชอบธรรมโดยการแสดงตัวให้เป็นผู้ที่เป็นส่วนสำคัญในการปกป้องและดูแลทรัพยากรธรรมชาติไว้ให้ลูกหลานและเพื่ออนาคตของคนในประเทศ

คำสำคัญ: รัฐองค์กรรวม, ทรัพยากรป่าไม้และที่ดิน, นโยบาย, การเคลื่อนไหวต่อสู้

Abstract

The land and natural resource management policies that have been implemented in Thailand have only served to strengthen the authority and control of the ruling classes. In order for these policies to allow for a more just rule of law, they would need to be acceptable to other social institutions. Following the 2014 military coup led by the National Council for Peace and Order, the forest and land policies have reflected a shift in power regarding at least two issues: (1) adjustment of control mechanisms and a new military-centric authority under the control of the Thailand National Security Council; and (2) a projection that State is the key protector and efficient provider of justice for their children's natural resources.

Key words: Integral State, Land and forest resource, Policy, Movement

บทนำ

“ธรรมชาติ และมนุษย์เป็นรูปแบบที่สัมพันธ์เชื่อมโยงกันทั้งสิ้น
ดังนั้นการศึกษาธรรมชาติและมนุษย์จึงมีอาจจะแยกขาดออกจากกันได้”
(Gramsci, A., 1971, Page 445-446) Antonio Gramsci (Q11, 17; SPN)

จากนัยการสะท้อนมุมมองของกรัสมิ์ดังกล่าวนี้ ทำให้เราเข้าใจและตระหนักว่าแท้จริงแล้ว งานศึกษาในด้านทรัพยากรธรรมชาติโดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นป่าไม้และที่ดิน มิได้ตั้งอยู่

บนพื้นฐานงานศึกษาในเชิงวิทยาศาสตร์แบบบริสุทธิ์ (Pure Science Nature) ในเชิงกายภาพที่เน้นให้เห็นคุณค่าทางระบบนิเวศวิทยาเพียงเท่านั้น หากทว่าการศึกษาในประเด็นดังกล่าวต้องตระหนักถึงความโยงใยในมิติทางการเมืองสังคม เศรษฐกิจ รวมถึงวัฒนธรรมผ่านการทำความเข้าใจโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจหรือที่เรียกว่า “การเมืองของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ” รวมไปถึงการทำความเข้าใจขบวนการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนผ่านการต่อสู้ช่วงชิงพื้นที่ความคิดและความรู้ในปริภูมิพลต่าง ๆ ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับนโยบาย ที่สะท้อนจากการลุกขึ้นมาเรียกร้องแก้ไขปัญหาในการเข้าถึงสิทธิในการดูแลรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ที่มีผลมาจากการกำหนดทิศทางการพัฒนาของรัฐ ที่เปิดช่องให้มีการใช้ทรัพยากรไปสู่กระตุ้นการเติบโตในภาคเศรษฐกิจ อุตสาหกรรม ขณะเดียวกันกลับเบียดขับผู้คนและชุมชนต่าง ๆ ออกจากกระบวนการพัฒนาของรัฐ

การใช้แนวคิดรัฐองค์รวม (Integral State) เป็นเสมือนเครื่องมือที่สำคัญที่จะช่วยให้เราทำความเข้าใจรวมถึงค้นหาและการแกะกะเทาะชุดความคิด การปฏิบัติการในการกำหนดนโยบายการจัดการทรัพยากรป่าไม้และที่ดินของประเทศไทย เนื่องจากแนวทางของรัฐที่ผ่านมาสะท้อนให้เห็นถึงการดำรงรักษาพลังและความสามารถในการประกอบสร้างบรรทัดฐานที่นำไปสู่การผลิตชุดความเชื่อที่ดึงเอาพลังจากกลุ่มชนชั้นต่าง ๆ ที่เข้ามาเป็นพันธมิตรสำคัญเพื่อให้การใช้อำนาจของรัฐมีความชอบธรรมที่จะเป็นกลไกหลักในการเข้ามาบริหารจัดการและแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวกับการจัดการป่าไม้และที่ดิน ความสำคัญอีกจะทำให้เราได้เปิดมุมมองใหม่ ๆ ในการทำความเข้าใจพลวัตความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับชุมชนในบริบทความสัมพันธ์ชุดใหม่ที่รัฐไม่ได้ดำรงอยู่ด้วยตัวรัฐเองเท่านั้นและชุมชนก็ไม่ได้อยู่ในเงื่อนไขการต่อสู้โดยลำพังกับรัฐหรือดำรงอยู่ในระบบกฎหมายจารีตในการจัดการทรัพยากรแบบเดิมที่ผ่านมา ในบทความชิ้นนี้จะนำเสนอให้เห็นประเด็นที่สำคัญ 2 ประเด็น ได้แก่ 1.การแนะนำแนวคิดรัฐองค์รวม (Integral State) ว่าแนวคิดนี้มีความสำคัญที่จะนำไปสู่การเปิดมุมมองใหม่ ๆ ในการวิเคราะห์ วิพากษ์ปรากฏการณ์ของสังคมไทยได้อย่างไร และ2.การนำเอาแนวคิดรัฐองค์รวมมาประยุกต์ใช้ในการวิพากษ์การจัดการทรัพยากรป่าไม้และที่ดิน ในสังคมไทย

1. แนวคิดรัฐองค์รวม (Integral State) คืออะไร?

แนวคิดรัฐองค์รวม Integral State (หรือเข้าใจในอีกชื่อหนึ่งคือ Extended state (Liguori, G., 2015, pages 1)) เป็นแนวคิดที่สำคัญของอันเตนิโอ กรัมสกี (Antonio Gramsci) ที่จะ

นำไปสู่การทำความเข้าใจรัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำความเข้าใจรัฐในฐานะของการถูกผลิตสร้างจากกลไกและเครื่องมือต่าง ๆ ผ่านวิธีการหลากหลายไม่ว่าจะเป็นการบังคับ (Coercions) ผ่านการใช้อำนาจกฎหมายรวมถึงการสร้างความเห็นพ้อง (Consent) ของผู้คนต่าง ๆ ในสังคมที่นำไปสู่สิ่งที่เป็นารับรู้ร่วมของโลกทัศน์ (Conception of the World) เพื่อทำหน้าที่ในการครองอำนาจนำ (Hegemony) ทางความคิดอย่างสิ้นเชิง โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวทางนโยบายของรัฐในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้เข้มข้นมากยิ่งขึ้น ภายหลังจากการทำการรัฐประหารในเดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2557 ภายใต้อำนาจบริหารงานของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ หรือ คสช. ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้เพิ่มบทบาทให้เจ้าหน้าที่รัฐให้อำนาจมากยิ่งขึ้นในการควบคุมป้องกันการบุกรุกทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมดังจะเห็นได้จากการออกคำสั่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ที่ 64/2557 ในวันที่ 14 มิถุนายน พ.ศ. 2557 เรื่องการปราบปรามและการหยุดยั้งการบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้ โดยในเนื้อหาคำสั่งดังกล่าวได้มุ่งเน้นในการปราบปรามและหยุดยั้งการบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ต่าง ๆ และให้อำนาจกับเจ้าหน้าที่รัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฝ่ายทหาร กองทัพ และกรมอุทยานแห่งชาติและสัตว์ป่า กับกรมป่าไม้ของกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เข้ามาดำเนินการปราบปรามและจับกุมผู้บุกรุก เช่นในกรณีที่เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติห้วยน้ำดังเข้าไปดำเนินการตัดฟันข้าวไร่และข้าวโพดของชาวบ้านบ้านห้วยหก (ลีซู) อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่ การปฏิบัติการผ่านการใช้คำสั่งดังกล่าว ทำให้เห็นพลังการสนับสนุนจากคนชั้นกลางในเมืองรวมถึงกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่มองว่าควรมีมาตรการที่ทรงพลังอย่างแท้จริงในการเข้าไปป้องกันการบุกรุกทำลายป่าและเร่งรัดในการยึดคืนที่ดินต่าง ๆ จากนายทุนและผู้มีอิทธิพล หากทว่าผลที่เกิดขึ้นกลับพบว่าผู้ที่ได้รับผลกระทบกลับกลายเป็นชาวบ้าน คนยากจนที่มีวิถีชีวิตการทำมาหากินที่ต้องพึ่งพิงฐานทรัพยากรในพื้นที่ป่าเป็นจำนวนมาก

ดังนั้นในการศึกษาสิ่งที่เรียกว่ารัฐองค์รวม (Integral State) จึงต้องย้อนกลับไปทำความเข้าใจความคิดของกรัสมส์ ซึ่งกรัสมส์มองว่าการจะทำความเข้าใจการทำงานของรัฐบาลต้องเริ่มจากการทำความเข้าใจว่ารัฐองค์รวม นั้นได้ประกอบสร้างขึ้นอย่างไร มันทำงานอย่างไรและปฏิบัติการผ่านกลไกทางสังคมในรูปแบบไหน กรัสมส์มองว่าอำนาจสูงสุดของกลุ่มพลังทางสังคมของกลุ่มชนชั้นนำสามารถดำเนินการผ่านปฏิบัติการกว้าง ๆ อยู่สองแนวทางคือ 1.การครอบงำหรือการควบคุม (Domination) โดยการใช้กำลังเข้าไปบีบบังคับเพื่อให้กลุ่มที่เป็นผู้ต่อต้าน (Antagonistic) หรือไม่เห็นด้วยกับกลุ่มของตนเองถูกลดทอนย่อยสลายพลังในการต่อรองและการ

ต่อสู้ และ 2.การเป็นผู้นำทางปัญญาหรือผู้นำทางหลักศีลธรรม จริยธรรม (Intellectual and Moral Leadership) จะทำให้เกิดการยอมรับอำนาจในการปกครองซึ่งตามมาหลังจากที่ได้มีการใช้อำนาจในการครอบงำและควบคุมไปแล้ว และจะสามารถเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อมีการยึดกุมไว้อย่างเหนียวแน่น²

ดังนั้นเพื่อที่จะทำความเข้าใจรัฐองค์รวมให้เกิดความชัดเจนมากยิ่งขึ้น จำเป็นต้องทำความเข้าใจโครงสร้างสังคมส่วนล่าง (Base Structure) และโครงสร้างสังคมส่วนบน (Super Structure) ไปด้วยกัน กรัสมชีได้เน้นให้ความสำคัญกับบทบาทของโครงสร้างส่วนบน (Superstructure) โดยชี้ให้เห็นถึงความสำคัญระหว่างสังคมสองแบบที่อยู่ภายในโครงสร้างส่วนบน โดยประกอบไปด้วยสังคมแรก คือรัฐ / สังคมการเมือง (Political Society) อันได้แก่รัฐและองค์การใช้อำนาจต่าง ๆ ของรัฐ และสอง คือประชาสังคม (Civil Society) โดยได้แก่ส่วนที่เป็นเอกชนหรือส่วนอื่น ๆ ที่เป็นองค์กรนอกอำนาจรัฐ³ ในงานของ Guido ชี้ให้เห็นว่าแนวทางการทำความเข้าใจรัฐองค์รวม (Extended State) ของกรัสมชีจำเป็นต้องเข้าใจ 2 แนวทางที่สำคัญ คือ 1.การทำความเข้าใจความสัมพันธ์ชุดใหม่ระหว่างการเมืองและเศรษฐกิจ และ 2.การทำความเข้าใจความสัมพันธ์ใหม่ระหว่างสังคมการเมือง (Political Society) และประชาสังคม (Civil Society)⁴ เช่นนี้เองรัฐองค์รวม (Integral State) จึงเป็นส่วนที่สำคัญที่เกิดจากการประกอบสร้างเชื่อมต่ออย่างเหนียวแน่นระหว่างรัฐ (State) กับประชาสังคม (Civil Society)

1.1) สังคมการเมือง (Political Society) ภายใต้สังคมการเมือง กรัสมชีมองว่าเป็นกระบวนการดำเนินการสร้างและสืบทอดอำนาจครอบงำ (Domination) โดยชนชั้นปกครองผู้ยึดกุมอำนาจรัฐผ่านการใช้อำนาจในการบังคับใช้กฎหมาย (Legislation) และมีอำนาจบังคับรองรับ (Coercion) อยู่ด้วยกัน การบังคับใช้อำนาจดังกล่าว จึงเป็นการใช้ผ่านกลไกเชิงสถาบันทางการเมือง รวมถึงการใช้ผ่านเครื่องมือต่าง ๆ ของรัฐ เช่นกฎหมาย ทหาร ตำรวจ อำนาจตุลาการ รวมไปถึงศาลเพื่อให้เกิดการควบคุมผู้คนในสังคมไม่ให้ออกจากกรอบที่รัฐกำหนดไว้ ดังนั้นเองความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคมการเมืองจะเป็นลักษณะของการใช้อำนาจบังคับ แนวคิดเรื่องการ

² Gramsci, A., Selections from the prison notebook of Antonio Gramsci. ed. and trans. Hoare, Q and Nowell Smith, (G.New York: Lawrence & Wishart, London, and International Publishers., 1971), 57-58

³ วัชรพล พุทธิรักษา, บทสำรวจความคิดทางการเมืองของอันโตนิโอ กรัสมชี, (กรุงเทพฯ: สมมติ, 2557), 128-129

⁴ Liguori, Guido, Gramsci Pathway translate by David Broder, 2015, 1-5

ใช้กำลังบังคับจะเน้นไปในการปราบปราม เช่นหากมีการเดินขบวนชุมนุมประท้วง ชนชั้นปกครองอาจจะใช้กำลังตำรวจ ทหารบุกจับแกนนำหรือเข้ามาควบคุมการชุมนุม

อย่างไรก็ตาม กริมชี้ว่าในการใช้กำลังบังคับเช่นนี้อาจเป็นผลแบบเพียงแค่ชั่วคราวไม่ถาวรเนื่องจากว่าที่มีการใช้กำลังปราบปรามเท่าไรก็ยังมีขบวนการต่อต้านมากยิ่งขึ้นด้วย เหตุนี้กริมจึงสรุปว่าเส้นทางที่นักปกครองรวมถึงชนชั้นปกครองมักจะใช้ควบคู่ไปกับกระบวนการบังคับคือกระบวนการสร้างความยินยอมพร้อมใจโดยผ่านกลไกของรัฐด้านอุดมการณ์อันถือเป็นกลยุทธ์ที่แทรกซึมอยู่ในชีวิตประจำวันของชนชั้นผู้ถูกปกครองทั้งหลาย

1.2) ประชาสังคม (Civil Society) เป็นลักษณะของอำนาจที่อ่อนตัวโดยเป็นการสร้างความยินยอมพร้อมใจ (Consent) ปราศจากการใช้อำนาจบังคับและการใช้อำนาจบังคับในเชิงกายภาพแต่เป็นการใช้อำนาจลักษณะของการชักจูงโน้มน้าวหรือกล่อมเกลาคำความรู้ รวมถึงความคิดของผู้คนเป็นหลักเพื่อให้เกิดความยินยอมพร้อมใจของผู้คนในสังคม และทำให้เกิดโลกทัศน์ที่เป็นชุดเดียวกัน (Conception of the World) ผ่านกระบวนการกล่อมเกลாதงสังคม (Socialization) ที่จะทำหน้าที่ในการสร้างและส่งต่อสืบทอดในการแพร่กระจายชุดความคิด ความเชื่ออุดมการณ์ต่างๆ ขึ้นมาตามที่กลุ่ม/ชนชั้นผู้พยายามสร้างภาวะการครองอำนาจนำต้องการผ่านสถาบันครอบครัว สถาบันทางศาสนา สถาบันการศึกษา และสื่อมวลชน ที่จะสามารถลงลึกไปในระดับครอบครัว จะเห็นได้ว่าสถาบันในพื้นที่ประชาสังคมดังกล่าวนี้เป็นแหล่งรวมของความสัมพันธ์ของผู้คนต่าง ๆ ไว้

สำหรับกริมชี้ว่าการช่วงชิงอำนาจใดอำนาจหนึ่งหรือการช่วงชิงอำนาจของชนชั้นใดชนชั้นหนึ่งไม่จำเป็นต้องได้มาด้วยกลไกการใช้กำลังบังคับ (Coercion) ไม่ว่าจะเป็นปลายกระบอกรบ ความรุนแรง การบังคับเสมอไป แต่ภาคปฏิบัติการของอำนาจยังเกิดขึ้นได้ด้วยการสร้างความชอบธรรมทางความคิดผ่านมโนทัศน์ จิตสำนึก หรือที่เรียกว่ากลไกการสร้าง ความยินยอมพร้อมใจ (Consent) ในวิธีคิดของสังคมไทยได้กล่าวเรื่องของอำนาจไว้ว่าการใช้อำนาจต้องเป็นทั้งไม่แข็งและไม่อ่อน⁵ การจะรักษาสิทธิของอำนาจของกลุ่มตนเองให้ยาวนานนั้นจะต้องใช้วิธีการสร้างความยินยอมพร้อมใจให้เกิดขึ้นในหมู่ประชาชนโดยที่ประชาชนไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นการบังคับ หรือเป็นการยินยอมพร้อมใจโดยธรรมชาติ (Spontaneously Consensus) มากกว่าการเข้าไปใช้กำลังใน

⁵ กาญจนา แก้วเทพ, สายธารนัยคิดทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองกับการสื่อสารศึกษา, (กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์, 2551)

การบังคับ การใช้ความรุนแรงในการปฏิบัติการ กล่าวให้เห็นชัดเจนคือประชาสังคม (Civil Society) จะเป็นการใช้อำนาจโดยไม่ใช้กำลังหรือความรุนแรง แต่จะเป็นการครองอำนาจนำในเชิงพื้นที่ (Realm) หรือความคิดในการผลิตทางเศรษฐกิจและการดำรงชีวิตผ่านทางเครื่องมือหรือกลไกชนิดต่าง ๆ ในแง่นี้โลกทัศน์ของผู้คนในประชาสังคมจะถูกครองอำนาจนำทางความคิด ความเชื่อ ทศคติโดยกลุ่มผู้ปกครอง และโลกทัศน์ที่ถูกครอบงำจะกลายเป็น "วัฒนธรรมร่วมของผู้คน" (Popular Culture) และแทรกซึมไปทั่วประชาสังคม⁶

จากมุมมองประชาสังคมของกรัมสกีทำให้เห็นว่ากรัมสกีเองก็ได้รับชุดอิทธิพลทางความคิดมาจากมาร์กซ์และเฮเกล โดยสำหรับเฮเกลนั้นประชาสังคมเป็นลักษณะของความสัมพันธ์และความร่วมมือของเอกชนในทางเศรษฐกิจในรูปแบบลักษณะต่าง ๆ เช่นในเชิงธุรกิจการค้า (Commercial) ในเชิงการรวมตัวเป็นสมาคมต่าง ๆ เช่น สมาคมการค้า เฮเกลมองว่า ประชาสังคมเป็นพื้นที่ชั้นกลางระหว่างสถาบันครอบครัวและรัฐรวมไปถึงพื้นที่ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจควบคุมไปกับการกำกับควบคุมเพื่อรองรับรัฐแบบเสรีนิยม (Liberal State) ประชาสังคมจึงเสมือนเป็นสังคมของนายทุน (Bourgeois Society)⁷ และเป็นรัฐของนายทุน เช่นเดียวกับมาร์กซ์ที่มองว่าประชาสังคมเป็นสถาบันหนึ่งในฐานะของความสัมพันธ์ทางสังคมที่ทำหน้าที่สืบทอดอุดมการณ์ของนายทุนและประชาสังคมผนวกรวมปฏิสัมพันธ์เชิงวัตถุของปัจเจกบุคคลเข้ากับพัฒนาการของการผลิตรวมถึงพื้นที่การค้าและอุตสาหกรรมเข้าไปด้วยกัน⁸

กรัมสกีได้ทำการพัฒนาแนวคิดในเรื่องประชาสังคมของเฮเกลและมาร์กซ์ให้โดดเด่นมากยิ่งขึ้นโดยเสนอว่าประชาสังคมเป็นมิติของโครงสร้างส่วนบน ไม่ใช่พื้นที่ของความสัมพันธ์ในการผลิตตามแบบที่เฮเกลและมาร์กซ์วิเคราะห์ไว้ ประชาสังคม ในมุมมองของกรัมสกี คือพื้นที่ซึ่งชนชั้นต่าง ๆ ในสังคมที่มีการแก่งแย่งช่วงชิงการนำ (Leadership) และความเห็นพ้อง (Consent) หรือ

⁶วัชรพล พุทธรักษา., รัฐบาลทักษิณกับความพยายามสร้างภาวะการครองอำนาจนำ. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.2549

⁷ Bobbio, N., Gramsci and Conception of civil society, 1981, 28-29; Formia J., Gramsci's political Thought; Hegemony, Consciousness and the revolutionary process.Oxford : Clarendon Press, 22.

⁸ Marx, K and Engels, F., The German Ideology, 2nd ed., Authur, C.J (ed). (London Lawrence & Wishart, 1974), 57

⁹ วัชรพล พุทธรักษา, บทสำรวจความคิดทางการเมืองของอันโตนิโอ กรัมสกี, สมมติ, 121.

การครองอำนาจ (Hegemony)¹⁰เหนือกลุ่มคนในชนชั้นอื่น กรัสมิ์มองว่าประชาสังคมพัฒนามาสู่การเป็นโครงสร้างของความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนและเป็นการสะท้อนผลกระทบจากความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรง ดังนั้นประชาสังคมของโครงสร้างสมบูรณ์ในแบบของกรัสมิ์ซึ่งเปรียบได้กับสนามเพลาะ (Trench of Fortress) ของการทำสงคราม¹¹

1.3) โครงสร้างสังคมส่วนล่าง (Base Structure) กรอบความคิดของกรัสมิ์ในการมองรัฐองค์กรไม่ได้วิเคราะห์ผ่านเฉพาะเพียงโครงสร้างสังคมส่วนบน (Superstructure) ผ่านสังคมการเมือง กับประชาสังคมเท่านั้น หากแต่โครงสร้างสังคมส่วนล่าง (Base Structure) ก็เป็นส่วนสำคัญที่ทำหน้าที่ค้ำจุนระบบรัฐองค์กรรวมไว้ด้วยเช่นกัน กรัสมิ์พูดถึงแนวคิดกำหนดนิยมแบบกลไก (Economism)¹²แนวคิดดังกล่าว นี้ได้รับการพัฒนาขึ้นโดยเลนินที่มองว่าแนวคิดดังกล่าวนี้เป็น การลดทอนปัจจัยด้านจิตสำนึก (Conscious) ของมนุษย์ออกไปจากชีวิตทางสังคมของมนุษย์¹³ ดังนั้นแนวคิดกำหนดนิยมแบบกลไก (Economism) จะมีบทบาทของตัวแสดงสองส่วนที่สำคัญ คือ 1) ชนชั้นกรรฎุมพีหรือชนชั้นกลาง (Bourgeois) อันหมายถึงระบบการค้าเสรี เสรีนิยม และ 2) ชนชั้นกรรมาชีพ (Proletarian) โดยหลักกิจกรรมในทางเศรษฐกิจนั้นสังคมการเมืองและประชาสังคมจะไม่เข้าไปแทรกแซงกิจกรรมทางเศรษฐกิจ หรือกลไกทางการตลาด แต่ในความเป็นจริงพบว่าสังคมการเมืองและประชาสังคมเสมือนเป็นสิ่งที่เดียวกันมาตลอดผ่านอำนาจในการควบคุมหรือแทรกแซงระบบการค้าเสรี คือการนำไปสู่การใช้กลไกอำนาจรัฐผ่านการใช้กฎหมายเพื่อให้ระบบเศรษฐกิจ การค้าเสรีสามารถควบคุมและแทรกแซงได้โดยใช้อำนาจทางการเมืองเข้ามาจัดการ¹⁴ จะเห็นว่าภายใต้แนวคิดรัฐองค์กรรวม (Integral State) จึงไม่สามารถแยกส่วนคิดระหว่างรัฐและประชาสังคม และการเมืองกับเศรษฐกิจออกจากกันได้ เพราะสิ่งเหล่านี้ถือว่าเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการทำความเข้าใจบทบาทการเมืองใหม่ ๆ ที่มีความสัมพันธ์ของผลผลิตทางเศรษฐกิจหรือผลต่อเนื่องที่สัมพันธ์กับองค์ประกอบทางชนชั้นในสังคม

¹⁰ Thomas, P.D., The Gramscian Moment Philosophy, Hegemony and Marxism. (Leiden: Brill, 2009), 137.

¹¹ Gramsci, A., Selections from the prison notebook of Antonio Gramsci. ed. and trans. Hoare, Q and Nowell Smith, 235-236.

¹² Liguori, Guido, Gramsci Pathway translate by David Broder, 2015, 3.

¹³ วิชรพล พุทธิรักษา, บทสำรวจความคิดทางการเมืองของอันโตนิโอ กรัสมิ์, สมมุติ, 113

¹⁴ Liguori, Guido, Gramsci Pathway translate by David Broder, (2015), 3.

2. การประยุกต์แนวคิดรัฐองค์รวม (Integral State) กับการศึกษาเชิงวิพากษ์ของการจัดการป่าไม้และที่ดิน

พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ในการจัดการทรัพยากรป่าไม้และที่ดินโดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ภาคเหนือได้ปรากฏให้เห็นถึงการแย่งยึดช่วงชิง นับตั้งแต่การแผ่ขยายตัวของลัทธิล่าอาณานิคมที่ได้เข้ามาดักตวงและดูดซับฐานทรัพยากรต่าง ๆ ออกไปไม่ว่าจะเป็นไม้สัก แร่ธาตุ¹⁵ รวมไปถึงความหลากหลายทางชีวภาพต่างๆ ที่จะนำไปสู่การพัฒนาให้เกิดความทันสมัย รวมถึงการขยายตัวทางระบบกลไกตลาด การส่งเสริมการปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อตอบสนองและรองรับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจผ่านการกำหนดนโยบายต่าง ๆ ของรัฐบาล ในทางกลับกัน รัฐเองกลับใช้มาตรการทางอำนาจผ่านนโยบายและกฎหมายต่าง ๆ เข้ามาทำการควบคุมจำกัดและลดทอนสิทธิของชาวบ้านที่ต้องพึ่งพาฐานทรัพยากรในการดำรงชีพ การพัฒนาเศรษฐกิจ วิธีการผลิตจนนำไปสู่ความขัดแย้งและการลุกขึ้นต่อสู้เรียกร้องสิทธิคนอยู่กับป่าและสิทธิในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ

วิธีคิดของรัฐไทยนั้นมีจุดอ่อนรวมถึงข้อจำกัดที่สำคัญ อยู่ 2 ประการ ได้แก่ 1) การมองแบบแยกส่วนที่ได้เบียดขับ ลดทอนอำนาจของประชาชนและชาวบ้านที่ต้องอาศัยพึ่งพาผลผลิตจากทรัพยากรป่าไม้และที่ดินในรูปแบบต่าง ๆ ขณะเดียวกันในวิธีมองดังกล่าวนี้เอง รัฐยังมองว่าชุมชนเป็นต้นเหตุปัญหาในการจัดการทรัพยากร เนื่องจากขาดความรู้ขาดจิตสำนึกและขาดการศึกษา รัฐจึงต้องมีการกำหนดมาตรการและนโยบายต่าง ๆ ออกมาทำหน้าที่ในการควบคุมจัดการทรัพยากร และผลิตสร้างเครื่องมือต่าง ๆ เพื่อจัดการกับต้นเหตุของปัญหามานการออกกฎหมายให้เป็นเครื่องมือในการบังคับและการใช้อำนาจในการจับกุม ภาพดังกล่าวชัดเจนและปรากฏให้เห็นในการกฎหมายรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 ที่ทำให้รัฐเป็นผู้มีหน้าที่ในการกำหนดกติการะเบียบ และให้ประชาชนกลายเป็นเพียงผู้ที่ต้องทำตามหน้าที่ที่รัฐได้กำหนดไว้ และ 2) วิธีคิดเชิงเดี่ยว ได้ให้ความสำคัญกับความคิดแบบเบ็ดเสร็จเด็ดขาด (Exclusiveness) และการกีดกัน (Exclusion) จะเห็นได้จากการออกนโยบายของรัฐโดยมุ่งเน้นให้กลไกของรัฐเป็นกลไกเดียวในการเข้ามาจัดการทรัพยากรและทำให้ชาวบ้านกลายเป็นผู้ถูกควบคุมและอาจกล่าวได้ว่ากฎหมายไทยในปัจจุบันถือหลักการในการจัดการทรัพยากรในรูปแบบการจัดการเชิงเดี่ยว ด้วยการให้ความชอบ

¹⁵ Tim Forsyth and Andrew Walker, *Forest Guardians, Forest Destroyers The politic of Environmental Knowledge in Northern Thailand*, (University of Washington Press, 2008), 8.

ธรรมกับสิทธิในความเป็นเจ้าของ (Ownership Right) โดยเชื่อมโยงสิทธิในทรัพยากรชนิดหนึ่งให้ผูกติดกับหน่วยใดหน่วยหนึ่งในการจัดการทรัพยากรในพื้นที่แห่งหนึ่ง ขณะที่ปิดกั้นการมีส่วนร่วมของหน่วยทางสังคมอื่น ๆ ดังจะปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนในกรณีความคิดเกี่ยวกับสิทธิในทรัพย์สินเอกชน (Private Property) และทรัพย์สินของรัฐ (State Property) ซึ่งอนุญาตให้เอกชนและรัฐสามารถยึดครองไว้ได้อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาดด้วยการผูกขาดสิทธิและรวมศูนย์อำนาจในการจัดการทรัพยากร¹⁶

แนวทางนโยบายของรัฐในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้เข้มข้นมากยิ่งขึ้นภายหลังจากการรัฐประหารในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2557 ภายใต้อำนาจบริหารงานของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ หรือ คสช. ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้เพิ่มบทบาทให้เจ้าหน้าที่รัฐที่มีอำนาจมากยิ่งขึ้นในการควบคุมป้องกันการบุกรุกทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมดังจะเห็นได้จากการออกคำสั่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ที่ 64/2557 ในวันที่ 14 มิถุนายน พ.ศ. 2557 เรื่องการปราบปรามและการหยุดยั้งการบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้ โดยในเนื้อหาคำสั่งดังกล่าวได้มุ่งเน้นในการปราบปรามและหยุดยั้งการบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ต่าง ๆ และให้อำนาจกับเจ้าหน้าที่รัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฝ่ายทหาร กองทัพ และกรมอุทยานแห่งชาติและสัตว์ป่า กับกรมป่าไม้ของกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เข้ามาดำเนินการปราบปรามและจับกุมผู้บุกรุก ยึดถือครอบครอง ทำลาย หรือกระทำความผิดประการใด ๆ อันเป็นการทำให้เสื่อมเสียแก่สภาพป่า รวมถึงการติดตามผลคดีป่าไม้และดำเนินการฟื้นฟูพื้นที่ป่าที่ถูกบุกรุกทำลายให้คืนสภาพป่าที่สมบูรณ์ รวมถึงการประกาศใช้แผนแม่บทแก้ไขปัญหาการทำลายทรัพยากรป่าไม้ การบุกรุกที่ดินของรัฐและบริหารทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ซึ่งได้ส่งผลกระทบต่อชุมชนในเขตป่าเป็นอย่างมาก อีกทั้งคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ยังได้ให้อำนาจกับกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร (กอ.รมน.) กับกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในการวางยุทธศาสตร์เพื่อพิทักษ์ทรัพยากร

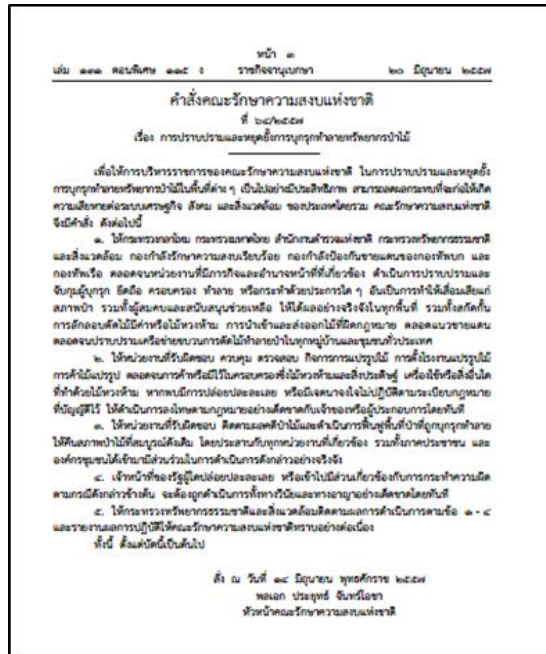
¹⁶ เสน่ห์ จามริก อานันท์ กาญจนพันธุ์ สมศักดิ์ สุขวงศ์ บัณฑูร เศรษฐศิโรตม์ จักรกฤษณ์ ควรพจน์, ฐานทรัพยากร...ทุนชีวิตของสังคมไทย. (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และสถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.), 2546), 48-50.

ป่าไม้ของชาติ¹⁷ จากประเด็นดังกล่าวเองได้สะท้อนภาพการเปลี่ยนแปลงเชิงอำนาจของการจัดการทรัพยากรป่าไม้และที่ดิน อย่างน้อย 2 ประการที่สำคัญ คือ

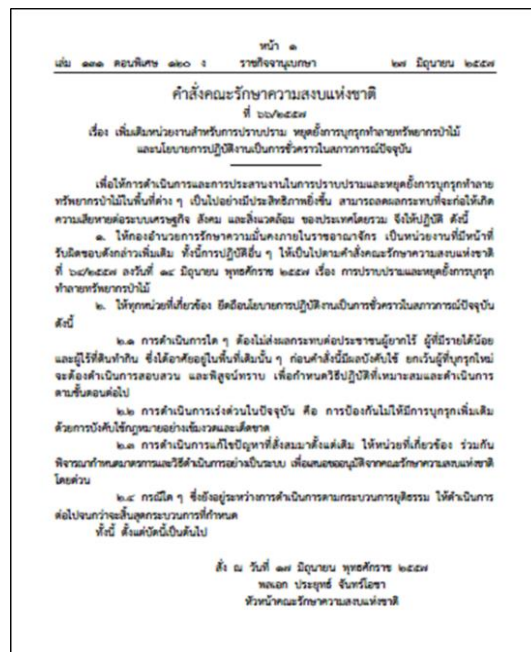
2.1) การปรับกลไกในการควบคุม จัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งจากเดิมกลไกหลักที่เป็นกรมป่าไม้กับกรมอุทยานแห่งชาติและสัตว์ป่า ในกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นกลไกในเชิงโครงสร้างอำนาจหน้าที่โดยตรง (Functional) ที่มีกฎหมาย อำนาจ บทบาทหน้าที่ภารกิจในการควบคุม และแก้ไขปัญหาป่าไม้และที่ดิน โดยได้ถูกลดทอนและเปลี่ยนผ่านการควบคุม ติดตาม กำกับผ่านกลไกอำนาจของกองทัพคือกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร (กอ.รมน.)

คำสั่ง คสช. ฉบับที่ 66/2557 ข้อที่ 1 ระบุไว้ว่า “กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร เป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบดังกล่าวเพิ่มเติม” ผลที่เกิดขึ้นจากคำสั่งทำให้กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร (กอ.รมน.) เข้ามาเป็นหน่วยงานของฝ่ายทหารที่มีอำนาจเต็มในการสั่งการควบคุมและจัดระเบียบพื้นที่ใหม่ รวมถึงมีอำนาจในการรายงานผลการปฏิบัติงานตรงต่อคณะรักษาความสงบแห่งชาติ

¹⁷เอกสารแผนแม่บทแก้ไขปัญหาการทำลายทรัพยากรป่าไม้การบุกรุกที่ดินของรัฐและบริหารทรัพยากรธรรมชาติ อย่างยั่งยืน กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 2557.

ภาพที่ 1 แสดงคำสั่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ที่ 64/2557

ภาพที่ 2 แสดงคำสั่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติที่ 66/2557

การยึดคืนพื้นที่ทำกินจากประชาชนในห้วง 4 เดือนหลังคำสั่ง คสช.ที่ 64/2557 และ 66 /2557 มีจำนวนเพิ่มขึ้นถึงสองเท่าจากจำนวนพื้นที่ทำกินที่มีการยึดคืน ในเดือนกุมภาพันธ์ ถึงเดือนพฤษภาคมจำนวน 17,527 ไร่ในเดือนมิถุนายน ถึง กันยายน 2557 เพิ่มมาเป็นจำนวน 34,505 ไร่ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้มีการแถลงข่าวผลความคืบหน้าการดำเนินงานตามแผนแม่บทป่าไม้ฯ ตามนโยบายของรัฐบาล เมื่อวันที่ 10 มิถุนายน 2559 ที่กองบัญชาการกองทัพบก โดยมีโฆษกกองกำลังรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร (กอ.รมน.) เป็นผู้แถลงโดยมีกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงมหาดไทย กระทรวงกลาโหม กองกำลังรักษาความสงบเรียบร้อย และสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ได้บูรณาการการทำงานร่วมกันตั้งแต่วันที่ 17 มิถุนายน 2557 ว่าสามารถทวงคืนผืนป่าเป็นจำนวน 450,000 ไร่ และอยู่ในระหว่างการตรวจสอบจำนวน 300,000 ไร่ โดยได้มีการปลูกป่าทดแทนไปแล้วประมาณ 90,000 ไร่ และพื้นที่บางส่วนจากการยึดคืนและจัดสรรให้ผู้ยากไร้ไปแล้วจำนวน 200,000 ไร่¹⁸

เครื่องมือที่สำคัญในการสร้างความชอบธรรมของการยึดคืนพื้นที่ทำกินจากชุมชน คือ การใช้มติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 30 มิถุนายน พ.ศ. 2541 หรือเรียกว่า มติคร.ม 30 มี.ย.41 เป็นกระบวนการพิสูจน์สิทธิโดยเจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้และที่ดินได้นำมาใช้เป็นแนวทางการแก้ไขปัญหาที่ดินในเขตป่าไม้ของรัฐ โดยเป็นไปตามมติคณะกรรมการนโยบายป่าไม้แห่งชาติ เพื่อทำหน้าที่การตรวจสอบ พิสูจน์การครอบครองที่ดินของราษฎร มติคณะรัฐมนตรี 30 มิถุนายน พ.ศ. 2541 เกิดจากแนวคิดที่มองว่าประชาชนคือตัวการทำลายป่าและเป็นอุปสรรคของการดูแลป่า หากทว่าสาเหตุของการสูญเสียทรัพยากรป่าไม้และที่ดินไม่ได้มีสาเหตุมาจากประชาชนเป็นหลัก แต่มีสาเหตุอื่นๆ อีกมากมายที่ทำให้เรามองข้ามไป เช่นการส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวเพื่อป้อนสู่ระบบอุตสาหกรรมและส่งออกภายนอกประเทศ โครงการพัฒนาขนาดใหญ่ของรัฐไม่ว่าจะเป็นการสร้างเขื่อน การสัมปทานป่า เป็นต้น

กระบวนการในการพิสูจน์สิทธิตามมติคณะรัฐมนตรี 30 มิถุนายน 2541 กำหนดในการใช้ภาพถ่ายทางอากาศรวมถึงภาพถ่ายทางดาวเทียมเป็นเครื่องมือในการตรวจเช็คการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ทำกินของชาวบ้าน แต่ในหลักวิชาการของการใช้เครื่องมือชนิดนี้ผู้เชี่ยวชาญหลายคนยอมรับว่ายังมีข้อจำกัดทางเทคนิคในการตีความและแปลความหมายของสัญลักษณ์หรือสีต่าง ๆ ที่ปรากฏในภาพถ่ายโดยจำเป็นต้องลงไปตรวจสอบในพื้นที่เพื่อตรวจสอบความแม่นยำในการตีความ

¹⁸ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, สืบค้นเมื่อวันที่ 15 มิถุนายน 2559 www.mnre.go.th

ประเด็นสำคัญอีกเรื่องหนึ่งคือ ลักษณะการใช้ที่ดินของชาวบ้านโดยเฉพาะในพื้นที่ภาคเหนือที่มีความซับซ้อนภายใต้เงื่อนไขของสภาพพื้นที่ซึ่งเป็นเขตป่าบนพื้นที่สูง เช่นระบบป่าเมือง ที่จะต้องอาศัยไม้ใหญ่ในการป้องกันแสงแดด ถ้าหากใช้ภาพถ่ายทางอากาศมาตรวจสอบแล้วในภาพถ่ายก็จะแสดงสัญลักษณ์พื้นที่ป่าเมืองเป็นพื้นที่ป่าทั้งหมด หรือแม้กระทั่งระบบไร่หมุนเวียน ที่จะวนการใช้ประโยชน์จากที่ดิน

ขณะเดียวกัน การแถลงข้อมูลจากคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ โดยนายแพทย์ นิรันดร์ พิทักษ์วัชระ¹⁹ กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติในฐานะประธานอนุกรรมการด้านสิทธิชุมชนและประธานอนุกรรมการสิทธิมนุษยชนด้านที่ดินและป่า ก็แถลงสอดคล้องกับจำนวนและกระบวนการในการใช้ของคำสั่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติที่ใช้เป็นเครื่องมือในการจับกุมดำเนินคดีกับชุมชนกับชาวบ้าน “คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ได้รับเรื่องราวเรียนจากราษฎรหลายพื้นที่รวม 41 คำร้อง ว่าได้รับผลกระทบจากการที่เจ้าหน้าที่อ้างคำสั่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ที่ 64 / 2557 เข้าดำเนินการขับไล่ บุกยึด และรื้อทำลายทรัพย์สินของราษฎรที่อยู่อาศัยและทำกินในพื้นที่ป่า โดยเจ้าหน้าที่กลับไม่ได้ตรวจสอบข้อเท็จจริงอย่างรอบด้าน”

แผนภาพที่ 1 แสดงผลการปฏิบัติตามคำสั่ง คสช.ที่ 64 และ 66/2557 ในภาพรวมห้วง 4 เดือน²⁰ นับตั้งแต่มีการประกาศคำสั่งห้วงเดือนมิถุนายนถึงกันยายน 2557 จากศูนย์ประสานการปฏิบัติที่ 4 กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร (ศป.4 กอ.รมน.)

¹⁹ ประธานอนุกรรมการด้านสิทธิชุมชนและประธานอนุกรรมการสิทธิมนุษยชนด้านที่ดินและป่า, สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, 2558, สืบค้นเมื่อวันที่ 25 เมษายน 2560 www.nhrcc.or.th/News/Humanrights-News

²⁰ ศูนย์ประสานการปฏิบัติที่ 4 กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร (ศป.4 กอ.รมน.). รายงานสรุปการปฏิบัติงานประจำเดือนมกราคม 2558, สืบค้นเมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2558 www.isoc04.go.th

ปีงบประมาณ	จำนวนเนื้อที่ทวงคืน (ไร่)	ผู้ต้องหา (คน)	คดี
พ.ศ. 2558 (1 ต.ค. 57– 30 ก.ย. 58)	280,000	1,183	6,919
พ.ศ. 2559 (1 ต.ค.– 28 ธ.ค. 58)	35,131.21	119	982
รวม	315,131.21	1,302	7,901

ตารางที่ 1 แสดงตารางสรุปข้อมูลผลการทวงคืนผืนป่าปี 2558

ที่มา: กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม www.mnre.go.th วันที่ 29 ธันวาคม 2558

จากสถานการณ์ที่เกิดขึ้น พบว่าผู้ที่ได้รับผลกระทบส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในพื้นที่มาแต่เดิม มีรายได้น้อย และมีที่ดินขนาดเล็ก ไม่ใช่นายทุนหรือผู้มีอิทธิพลที่ถือครองที่ดินขนาดใหญ่แต่อย่างใด การเข้าไปตัดฟัน รื้อถอน และทำลายพืชผลอาสินที่ชาวบ้านปลูกไว้ถึงแม้ว่าจะมีการยอมรับในภายหลังว่าเป็นความผิดพลาดในการดำเนินการของเจ้าหน้าที่ ความขัดแย้งและเงื่อนไขของปัญหาได้นำไปสู่การเคลื่อนไหวเรียกร้องของภาคประชาชน ภาคประชาสังคมรวมถึงกลุ่มต่างๆ ในสังคมให้นายกรัฐมนตรีพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา และหัวหน้าคณะ คสช. รวมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้ทบทวนและยกเลิกการใช้นโยบายทวงคืนผืนป่าตามคำสั่ง คสช. และแผนแม่บทป่าไม้การทวงคืนป่าไม้ ขณะเดียวกันกระแสการออกมาวิพากษ์วิจารณ์นโยบายการทวงคืนผืนป่าเริ่มเป็นที่สนใจของสังคมมากยิ่งขึ้น กองกำลังรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร (กอ.รมน.) และกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในฐานะที่เป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินการตามนโยบายรัฐบาลก็ได้มีการปรับแผนการทำงานใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับการปฏิบัติการตามแผนแม่บทป่าไม้ในห้วงปีที่ 2 โดยเปลี่ยนชื่อจาก “นโยบายทวงคืนผืนป่า” มาเป็น “นโยบายพลิกฟื้นผืนป่าสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน”

2) การสร้างภาพของความเป็น “ผู้ปกป้อง” ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รัฐบาลต้องการสร้างความชอบธรรมโดยการแสดงตัวเองให้เป็นผู้ที่เป็นส่วนสำคัญในการปกป้อง ดูแลทรัพยากรธรรมชาติไว้ให้ลูกหลานเพื่ออนาคตของคนในประเทศ ดังนั้นเองความชอบธรรมนี้เป็นการแสดงเพื่อให้ “ชนชั้นกลาง” ในเมืองที่ยึดโยงอยู่กับความโรแมนติก (การแสวงหาที่พักผ่อนหย่อนใจ การได้ชื่นชมป่าสีเขียว น้ำตกใสเย็น) ยอมรับการรัฐประหารว่าได้ทำสิ่งที่ดีงามให้แก่สังคมด้วยการรักษาพื้นที่ป่าเอาไว้ ความพยายามสร้างความชอบธรรมของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ

เสมือนเป็นการทำลายหลักการข้อตกลงการจัดความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับชาวบ้านที่ดำเนินมาว่าสามทศวรรษลงอย่างสิ้นเชิง²¹ การทำลายหลักการข้อตกลงการจัดความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับชาวบ้านเช่นนี้เป็นเพียงความปรารถนาที่จะครองอำนาจโดยให้มีแรงต่อต้านน้อยที่สุด โดยเฉพาะแรงต่อต้านจากชนชั้นกลางในเมือง แต่ความชอบธรรมทางการเมืองนี้ กลับเป็นการทำลายรากฐานหลักการการปกครองโดยนิติธรรมอย่างสิ้นเชิง การสร้างความชอบธรรมบนคราบน้ำตาของชาวบ้านที่กำลังระบาคออกไปอย่างกว้างขวางจึงไม่ใช่ปฏิบัติการเพื่อรักษา “สิ่งแวดล้อม” อย่างที่ชนชั้นกลางในเมืองเลือกเชื่อทหารหากแต่เป็นกระบวนการทำลายพันธสัญญาะหว่างรัฐกับสังคมอย่างรุนแรงและลึกซึ้ง

เพื่อให้ภาพลักษณ์ของการเป็น“ ผู้ปกป้อง” ดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถครองหัวใจคนชั้นกลางและชาวบ้านในท้องถิ่นได้นั้นจึงนำไปสู่กระบวนการยกระดับภาพลักษณ์ให้เป็น “ผู้ให้ที่ดี ผู้มีความเมตตา” เมื่อคณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2557 เห็นชอบระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยคณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ พ.ศ. 2559 โดยมีนายกรัฐมนตรีเป็นประธานคณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ (คทช.) นอกจากนี้ก็ได้มีการแต่งตั้งคณะอนุกรรมการภายใต้ระเบียบฯ 3 คณะ²² ประกอบด้วย 1.คณะอนุกรรมการจัดหาที่ดิน โดยมีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นประธาน มีหน้าที่ในการสำรวจ ตรวจสอบจัดทำข้อมูลที่ดินและแผนที่ขอบเขตที่ดินที่จะจัดให้แก่ผู้ยากไร้ไม่มีที่ทำกินและที่อยู่อาศัย 2.คณะอนุกรรมการจัดที่ดิน โดยมีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยเป็นประธาน มีหน้าที่ในการสำรวจ ตรวจสอบจัดทำข้อมูลและแผนปฏิบัติการจัดที่ดินทำกินให้แก่ผู้ยากไร้ไม่มีที่ทำกินและที่อยู่อาศัย รวมถึงกำหนดหลักเกณฑ์ในการจัดที่ดินและจัดที่ดินให้แก่ผู้ยากไร้ในรูปแบบกรรมสิทธิ์ร่วมของชุมชนที่เหมาะสม 3.คณะอนุกรรมการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพ โดยมีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นประธาน มีหน้าที่ในการส่งเสริมพัฒนาอาชีพ และการตลาดในรูปแบบเศรษฐกิจชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

²¹ อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, (วันที่ 12 มิถุนายน 2558) ,สืบค้นเมื่อวันที่ 12 มิถุนายน 2558.

www.bangkokbiznews.com

²² คู่มือการจัดที่ดินทำกินให้ชุมชนตามนโยบายรัฐบาล (ฉบับปรับปรุง ครั้งที่ 2). 2561.ฝ่ายเลขานุการคณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ (คทช.), (กรุงเทพ: สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2561), 12-13

ผลการดำเนินการในช่วงที่ผ่านมารัฐบาลได้มอบ “หนังสืออนุญาตให้เข้าทำประโยชน์หรืออยู่อาศัยในเขตป่าสงวนแห่งชาติ (สทช.)” ภายใต้โครงการจัดที่ดินทำกินให้ชุมชนตามนโยบายรัฐบาลโดยครั้งแรกได้มอบพื้นที่ที่ตำบลแม่ทา อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ หรือที่เรียกว่า “แม่ทาโมเดล” เมื่อวันที่ 5 เมษายน 2558 โดยพื้นที่ทำกินอยู่ภายใต้พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าขุนแม่ทา จำนวน 7,282 ไร่ มีชาวบ้านได้รับประโยชน์จำนวน 1,235 ราย จากแนวทางดังกล่าวนำไปสู่การสร้างภาพของรัฐโดยการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง รวมไปถึงลงพื้นที่ที่อยู่ในเงื่อนไขและเข้ากรอบเกณฑ์ของคณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติเพื่อที่จะมอบเอกสารการให้สิทธิในการใช้เข้าไปประโยชน์จากที่ดินของรัฐให้กับประชาชนผ่านการผลิตกระบวนการประชาสัมพันธ์ สื่อออนไลน์ สื่อโทรทัศน์ วิชชุของรัฐบาลอย่างต่อเนื่อง ในการปฏิบัติการดังกล่าว นอกจากจะเป็นการสร้างฐานมวลชนในระดับพื้นที่รัฐยังได้รับความเชื่อมั่นของคนชั้นกลาง รวมถึงมีภาพลักษณ์ที่ดีในการทำงานการแก้ไขปัญหาให้กับคนยากจน

3.บทสรุป

การจัดการทรัพยากรป่าไม้และที่ดินในสังคมไทยที่ผ่านมาสะท้อนเห็นว่ารัฐได้สร้างสังคมการเมือง (Political Society) ผ่านการใช้กลไกอำนาจของรัฐ เช่นเจ้าหน้าที่ป่าไม้ เจ้าหน้าที่หน่วยป้องกันปราบปราม รวมถึงเจ้าหน้าที่ตำรวจเข้ามาทำหน้าที่ควบคุมและบังคับ (Coercion) ชาวบ้านชุมชนที่จะทำให้เกิดความหวาดกลัวเพื่อที่รัฐจะสามารถเข้าไปควบคุมจัดการได้ ขณะเดียวกันรัฐก็สร้างประชาสังคม (Civil Society) ขึ้นมาเป็นพื้นที่เพื่อที่เป็นกลไกในการผลิตภาพลักษณ์การทำงานของรัฐบาลให้ผู้คนและกลุ่มคนในสังคมเห็นพ้องถึงการทำงานและเข้ามาสนับสนุนรัฐในการทำงาน หลัง พ.ศ. 2530 เป็นต้นมา กระบวนการสร้างการครองอำนาจนำที่รัฐใช้ทั้งสังคมการเมือง (Political Society) และประชาสังคม (Civil Society) ได้ถูกสั่นคลอนและถูกช่วงชิงพื้นที่ความคิดรวมถึงพื้นที่ทางสังคมจากการเคลื่อนไหวของปัญญาชนรวมถึงภาคประชาสังคม เช่นปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน ในการสร้างพื้นที่สื่อสารกับผู้คนในวงกว้างเพื่อช่วงชิงให้ความหมายและสร้างนิยามการจัดการทรัพยากรป่าไม้และที่ดินใหม่ ๆ ขึ้นมา เช่นการสร้างความหมายป่าชุมชน สิทธิชุมชน คนอยู่กับป่า ไร่มุมนเวียน เป็นต้น การเคลื่อนไหวดังกล่าวนี้ได้ช่วงชิงเอาพื้นที่ความคิดของผู้คนรวมถึงชนชั้นกลางในสังคมให้ออกมาเป็นพลังในการเคลื่อนไหวและสนับสนุนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ขณะเดียวกันกลไกรัฐที่มีอยู่เช่นเจ้าหน้าที่ป่าไม้ เจ้าหน้าที่อุทยานก็มีภาพลักษณ์ของความไม่โปร่งใสในการทำงาน การใช้อำนาจและกำลังที่มีความรุนแรงส่งผลให้

พลังประชาสังคม (Civil Society) ที่รัฐสร้างขึ้นมากลตทอนภาพลักษณ์ลงทำให้ส่งผลต่อการควบคุมและครองอำนาจอย่างชัดเจน และค่อย ๆ อ่อนกำลังลงอย่างต่อเนื่อง

พื้นที่อำนาจดังกล่าวนั้นได้ถูกปลุกขึ้นมาขึ้นใหม่อีกครั้งหลังการทำรัฐประหารในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2557 แนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้และที่ดินได้นำไปสู่การจัดวางโครงสร้างทางอำนาจในการควบคุมและจัดการทรัพยากรขึ้นมาใหม่ บทเรียนจากการสูญเสียพื้นที่การครองอำนาจนำจากที่ผ่านมาทำให้รัฐมีการปรับตัวและสร้างพลังของสังคมการเมือง (Political Society) และประชาสังคม (Civil Society) ขึ้นมาใหม่โดยใช้ 3 กระบวนการที่สำคัญคือ

1) การปรับกลไกการจัดการทรัพยากรป่าไม้และที่ดินขึ้นมาใหม่ จากที่อำนาจและการจัดการอยู่ที่กรมป่าไม้และกรมอุทยานแห่งชาติ ภายใต้กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้เปลี่ยนผ่านอำนาจมาสู่การควบคุมและสั่งการโดยกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน (กอ.รมน.)

2) การสร้างการโฆษณาและผลิตสื่อให้เกิดการสื่อสารกับกลุ่มคนในทางสังคมเพื่อทำลายความชอบธรรมของชาวบ้านที่ลุกขึ้นมาปกป้องฐานทรัพยากรผ่านการผลิตซ้ำภาพของชาวบ้านในการบุกรุกป่า การชูภาพพื้นที่เขาหัวโล้นโดยเชื่อมโยงถึงกลุ่มนายทุนอยู่เบื้องหลัง การทำให้ภาพชาวบ้านเป็นผู้ที่ไม่รู้จักพอต้องการขายที่ดิน เป็นต้น ภาพลักษณ์ที่ผลิตออกมาดังกล่าวทำให้กลุ่มคนในสังคมเริ่มคล้อยตามและเข้ามาเป็นแรงสนับสนุนให้เกิดการจัดการอย่างเด็ดขาดกับการบุกรุกป่า

3) การสร้างภาพรัฐในฐานะผู้ปกป้องทรัพยากรโดยการแสดงตัวเองให้เป็นผู้ที่เป็นส่วนสำคัญในการปกป้องและดูแลทรัพยากรธรรมชาติ ไว้ให้ลูกหลานเพื่ออนาคตของคนในประเทศ ภาพดังกล่าวปฏิบัติการผ่านการจับกุมนายทุนบางกลุ่มและยึดพื้นที่ทำกินที่เกิดการบุกรุกมาปลูกป่า ขณะเดียวกันก็พยายามแก้ไขปัญหาสีทธิและความมั่นคงของการเข้าไปใช้ประโยชน์จากที่ดินของรัฐโดยการแจกที่ดินให้คนจนผู้ยากไร้ให้สามารถเข้าถึงสิทธิและการผลิตในพื้นที่ได้ การสร้างภาพดังกล่าวสามารถครองหัวใจคนชั้นกลางและชาวบ้านได้เป็นอย่างดี กระบวนการดังกล่าวทำให้ผู้คนในสังคมมีความรู้สึกเห็นพ้องใช้อำนาจในลักษณะที่เป็นสิ่งที่ถูกต้องและเป็นความดีงามที่รัฐบาลลุกขึ้นมาปกป้องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

จากทั้ง 3 กระบวนการดังที่กล่าวมานั้นส่งผลให้พลังรวมถึงการขับเคลื่อนของปัญญาชนภาคประชาสังคมรวมถึงภาคประชาชนต้องทบทวนและออกแบบการทำงานบนบริบทใหม่ ๆ ขึ้นมา การขับเคลื่อนพลังดังกล่าวจำเป็นต้องมีความชัดเจนและยึดโยงกับชนชั้นและมีภาคีที่หลากหลาย

ชนชั้นภายใต้สถานการณ์ที่รัฐสร้างสังคมการเมือง (Political Society) และประชาสังคม (Civil Society) ที่มีความเชื่อมโยงกันเป็นอย่างมาก การทำงานและการช่วงชิงความคิดเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความคิดและเปลี่ยนความสัมพันธ์ตำแหน่งแห่งที่ใหม่ในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ และที่ดินจำเป็นต้องสร้างพื้นที่ของประชาสังคม (Civil society) เพื่อต่อสู้กับความคิดกระแสหลักว่าประชาสังคม (Civil society) ต้องเป็นอิสระจากรัฐเพราะในความเป็นจริงไม่มีทางที่การช่วงชิงพื้นที่รวมถึงการเคลื่อนไหวจะเป็นอิสระจากรัฐ (Correlative Autonomous) ไปได้เพราะพื้นที่ความคิดรวมถึงพื้นที่ความรู้ และการต่อสู้ได้ปฏิสัมพันธ์ช่วงชิงกันมาตลอด

ดังนั้นเองการขับเคลื่อนของภาคประชาสังคมเพื่อขยับไปข้างหน้าจึงต้องทำความเข้าใจลักษณะ ประชาสังคมบนความเคลื่อนไหว (Civil Society on the Move) กล่าวคือความเป็นประชาสังคม (Civil Society) ของแต่ละพื้นที่มีความหลากหลายและไม่เหมือนกันทั้งหมด แตกต่างกันไปตามบริบทการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่ได้เปลี่ยนแปลงผู้คนและวิถีชีวิตไปจากสังคมแบบเดิม เช่นในพื้นที่ที่ชุมชนและชาวบ้านมีการปรับระบบการผลิตจากระบบดั้งเดิมไปสู่การปลูกพืชเชิงเดี่ยวเช่นข้าวโพด จากผู้ปลูกข้าวโพดกลายเป็นโบรกเกอร์และมาเป็นผู้จัดการระบบแรงงาน ในบางกรณีได้เปลี่ยนจากผู้ปลูกผู้ผลิตมาเป็นผู้ประกอบการค้าปุ๋ย ยา ทำให้เห็นว่าในแต่ละกลุ่มที่มีการปรับตัวก็ทำให้เกิดการจัดความสัมพันธ์กับรัฐที่แตกต่างกัน นั่นเองจึงต้องทำความเข้าใจของประชาสังคม (Civil Society) ไม่ได้หมายถึงกลุ่มก้อนเดียวแต่มีความหลากหลายของกลุ่มคน พื้นที่ รวมถึงการจัดความสัมพันธ์และการสร้างคุณค่าใหม่ที่แตกต่างกันไปของแต่ละกลุ่ม เพื่อนำไปสู่การเคลื่อนไหวอย่างมีพลังในระดับต่าง ๆ ไม่ว่าในระดับนโยบายรวมถึงระดับท้องถิ่นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องริ่สร้างและวิเคราะห์สังคมใหม่ รวมไปถึงศึกษาการเกิดขึ้นของประชาสังคม (Civil Society) แบบใหม่และรูปแบบการจัดความสัมพันธ์กับรัฐต่อไป

References

- Bobbio, N. Gramsci and Conception of civil society. Pp 28-29; Formia J., Gramsci's political Thought; Hegemony, Consciousness and the revolutionary process. Oxford: Clarendon Press 1981
- Forsyth.T and Walker.A. Forest Guardians, Forest Destroyers, The politic of Environmental Knowledge in Northern Thailand. University of Washington Press, 2008
- Gramsci, A. Selections from the prison notebook of Antonio Gramsci. ed. and trans.
- Hoare, Q and Nowell Smith, G.New York: Lawrence & Wishart, London, and International Publishers, 1971
- Kanjana kaewthep. สายธารนักคิดทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองกับการสื่อสารศึกษา [philosopher Thought of Political Economy Theory and Communication Study]. Bangkok: PABPIM, 2008 (in Thai)
- Liguori, Guido. Gramsci Pathway translate by David Broder,2015Marx, K and Engels, F.The German Ideology, 2nded, Author, C.J (ed) London Lawrence & Wishart, 1974
- Office of Natural Resources and Environmental Policy and Planning. คู่มือการจัดที่ดินทำกินให้ชุมชนตามนโยบายรัฐบาล (ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 2). [Handbook of Community Land used Management by Government Policy (Improved 2)]. The Secretary of National Land management Committee (KOR TOR COR) Office of Natural Resources and Environmental Policy and Planning. Bangkok, 2018 (in Thai)
- Operation Center Sector 4 The Internal Security Operations Command. รายงานสรุปการปฏิบัติงานประจำเดือนมกราคม [Monthly Action Report on January]. Bangkok, 2015 (in Thai)
- Sanae jamaric Anan Kanjanaphan Somsak Sukawong Buntoon Srethasirote Jakkrit Kuanphot, ฐานทรัพยากร...ทุนชีวิตของสังคมไทย [Natural Resource: Thai Society Capital of life]. Bangkok Thailand Research Fund, 2003 (in Thai)

The Internal Security Operations Command. เอกสารแผนแม่บทแก้ไขปัญหการทำลายทรัพยากรป่าไม้ การบุกรุกที่ดินของรัฐและบริหารทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน [Master Plan of Resolution Deforestation and Sustainable Natural Resource Management]. Ministry of Natural Resources and Environment, 2014 (in Thai)

Thomas, P.D. The Gramscian Moment Philosophy, Hegemony and Marxism. Leiden; Brill, 2008

Watcharabon Buddharaksa. รัฐบาลทักษิณกับความพยายามสร้างภาวะการครองอำนาจนำ [Thaksin Government's attempts to build hegemony]. Degree of Master Program in Government, Department of Government Faculty of political Science Chulalongkorn University, 2006 (in Thai)

Watcharabon Buddharaksa. บทสำรวจความคิดทางการเมืองของอันโตนิโอกรัสมี่ [A Survey of Gramsci's political thought]. Bangkok. Sommadhi Publishers, 2014